

Специфіка ціннісних орієнтацій учителя іноземної мови крізь призму його професійної діяльності

Анотація

У статті визначено чинники, диференційні ознаки, які вирізняють на загальному тлі особливості професійно-ціннісних орієнтацій учителя іноземної мови, формують їх,

Ключові слова: ціннісні орієнтації, професійна діяльність, учитель іноземної мови

Аннотация

Ключевые слова:

Annotation

Key words:

Постановка проблеми.

Аналіз останніх досліджень, актуальність.

Мета статті.

Виклад основного матеріалу.

Висновок і перспектива подальшого дослідження

Нові освітні реалії зумовлюють підвищені вимоги до рівня фахової компетенції учителя іноземної мови, його професійних та особистісних якостей. Ці вимоги торкаються здатності самостійно і критично мислити, бути відкритим до педагогічних інновацій, бути здатним адаптувати набуті в

університеті знання до нових постійно мінливих запитів суспільства до якості освіти, бути готовим брати на себе педагогічну відповідальність, здатності до дослідницької і творчої діяльності, здатності до постійного самовдосконалення і професійного саморозвитку. Одним із шляхів реалізації цих завдань є виховання стійких професійно орієнтацій у майбутніх педагогів. У сучасній вищій освіті актуальними є пошуки шляхів формування ціннісного потенціалу особистості майбутнього учителя. Педагогічними засобами формування професійних цінностей майбутнього вчителя іноземної мови стає оптимізація аксіологічних можливостей підготовки майбутнього учителя іноземної мови відповідно до обраного предмету викладання, аксіологізація процесу формування професійних компетенцій, розвиток аксіологічного потенціалу педагогічних практик, педагогічних традицій вищого навчального закладу у створенні умов для ціннісного самовизначення майбутнього учителя. Розвиток аксіологічного потенціалу особистості педагога, формування системи його ціннісних відношень та установок є одним із основних завдань вищої педагогічної освіти.

Обґрунтовуючи формування ціннісних орієнтацій у школі, Т.В. Бутківська переконує, що воно має спиратися на триєдину формулу: єдності учіння (інтелектуальний розвиток), виховання почуттів (моральне виховання), виховання вчинку (формування навичок діяльності) [Бутківська, с. 30]. Переконані, що названі складники повинні бути реалізовані і у формуванні ціннісних орієнтацій студента-філолога. Р.П. Скульський зазначає, що специфікою виховання студентів педагогічних навчальних закладів є те, що їхня головна мета – виховати майбутнього учителя, і підготувати його до роботи з дітьми і дорослими. Ми погоджуємося з тим, що майбутній учитель повинен глибоко усвідомити свій професійний ідеал як своєрідну модель, на яку орієнтуватиметься в процесі навчання, самоосвіти і самовиховання. Учитель має бути добрим педагогом, ґрунтовно знати теорію навчання і виховання, управління навчально-пізнавальною

діяльністю учнів [Скульський, с. 168 – 169]. В.О. Огнев'юк наголошує, що педагоги, хоч би які дисципліни не викладали, мають дотримуватися цілісного підходу до виховного процесу, враховуючи необхідність багатогранних особливостей духовного становлення громадянина України [Гриньова, с. 183].

Науковці акцентують на тому, що система професійно-ціннісних орієнтацій функціонує в системі загальнолюдських цінностей. Професійно-ціннісні орієнтації соціально направлені. В.М. Гриньова зазначає, що основою системи професійних цінностей, своєрідним епіциклом є цінності духовні, транслявання яких відбувається в системі “людина-людина”. Вони розкривають характер і зміст цінностей, характерних для суспільства і акумульованих у мистецтві, науці, моралі, філософії: це ідеї й уявлення, норми й правила, котрі регламентують педагогічну діяльність і спілкування у межах суспільства. Вони безпосередньо пов'язані з іншими цінностями [Гриньова, с.15].

Н. Ткачова на підставі аналізу наукових праць пропонує для вищого навчального закладу систему, що охоплює такі групи цінностей:

- фундаментальні (базові, наближені до загальнолюдських): - життя, людина, добро, природа, суспільство, щастя, справедливість та ін.;
- національні (цінності національної культури): - національна ідея, рідна мова, народні свята, традиції та звичаї, фольклор, національні символи тощо;
- громадянські (цінності демократичного суспільства): - демократичні права й обов'язки, толерантність до інакомислячих, релігійна терпимість, повага до культурних і національних традицій інших народів, інформаційна культура та ін.;

- сімейні цінності (цінності родинного життя): - любов, повага, вірність, взаємодопомога, взаємопідтримка, взаємопіклування, гармонія взаємостосунків, довіра, взаємовідповідальність, шанування предків тощо;
- особисті (особистісні цінності): - повноцінна життєва самореалізація, освіченість, морально-вольові якості, здоров'я, життєві компетенції та ін. [Ткачова, с.40].

Вважаємо, що професійні ціннісні орієнтації учителя іноземної мови повинні включати спільні для кожного учителя, незалежно від предмета викладання, педагогічні цінності та цінності, зумовлені специфікою предмета викладання, тому формування професійних цінностей учителя іноземної мови буде визначатися як спільними рисами для педагога будь-якого фаху, так і специфікою власне його професійних компетенцій. Безперечно, що фахівець у галузі викладання іноземних мов зобов'язаний досконало оволодіти іноземною мовою, бути готовим до передачі цих знань своїм учням найбільш ефективним способом, сприяти розвитку їхньої самостійності та творчої активності.

Однією з провідних цілей навчання майбутнього учителя іноземної мови у педагогічному університеті є формування професійної компетентності. Поняття професійної компетентності стало ключовим концептом сучасної педагогічної науки та обґрунтоване у дослідженнях багатьох учених-педагогів.

На підставі опрацьованої наукової педагогічної літератури окреслимо специфічні риси, що визначають особливості педагогічної діяльності учителя іноземної мови. Розглядаючи питання про професійну компетентність учителя іноземної мови, дослідники вказують, що саме цього вчителя вирізняє сформована іншомовна комунікативна компетенція, що утворює сукупність необхідних знань, умінь та навичок, необхідних для досягнення успіху у спілкуванні в середовищі іншомовної культури [Максимець, с. 232].

Вважаємо, що своєрідність професійних ціннісних орієнтацій буде обумовлена і тим, що завданням учителя є навчити дітей мови. В аспекті аналізованої проблеми, цінною є думка М. Боришевського, який переконливо доводить, що дуже вагоме значення у підсистемі цінностей має глибоке усвідомлення особистістю виняткової ролі в житті людей мови, у якій на генетичному рівні втілюється творча сила народного духу, помисли народу, його сподівання, віра та воля, переконаність у тому, що мова будь-яких етносів, націй, незалежно від чисельності її носіїв є однією з найкоштовніших вартостей людства як цивілізованої спільноти, а зневажливе ставлення до мови навіть найменшого етносу є проявом невігластва, соціальної некомпетентності, антигуманності [Боришевський, с.24].

Суголосні ідеї пізніше висловлює В.О. Огнев'юк. Науковець акцентує, що трансляція і творення культури здійснюється саме засобами мови, саме мова забезпечує органічний зв'язок між освітою і культурою, між індивідом і суспільством, між індивідуальною і суспільною свідомістю, між культурою особистості і культурою суспільства, а також стає полем формування нової культури. Далі учений зазначає, що культура може не лише об'єднувати людей, а й виступати причиною конфліктів між ними а через це перед освітою постає завдання сформувати у підростаючого покоління багатомовну культуру. Мова фокусує в собі концепцію людини, концепцію свідомості, концепцію буття і освіта може реалізувати свою мету засобами вивчення рідної та іноземних мов [Огнев'юк, с. 262, 263]. Отже, приходимо до висновку, що особливість професійних ціннісних орієнтацій учителя іноземної мови обумовлюється викладанням ним мови, незалежно від її етнічної належності.

Зауважимо ще на одній, важливій, як на нашу думку, деталі. Одним із варіантів набуття етнокультурних цінностей є примусове прилучення до чужорідних цінностей, що супроводжується пригніченням його автентичних здобутків [Огнев'юк, с. 270]. Тому переконані, учитель іноземної мови має

утримувати баланс між усвідомленням значущості іноземної мови та абсолютною цінністю мови рідної, щоб не допустити ситуації, коли б іноземна мова ставала засобом відтіснення на маргінеси рідної мови, не зумовила формування стереотипу меншовартості у нашій ситуації мови української, що, на жаль, спостерігаємо сьогодні.

Варенко Т.К. переконує, що процес вивчення іноземної мови може безпосередньо моделювати ціннісну поведінку людини, її вчинки. Іноземні мови включають студентів до соціокультурних відносин, розширюють стереотипні уявлення. За допомогою аксіологічного підходу у вивченні іноземних мов розвивається здатність людини толерантно ставитись до представників інших культур та уважного відноситись до своєї власної культури [Варенко, с. 23].

При формуванні професійно-ціннісних орієнтацій треба зважати і на те, що іноземна мова із предмету гуманітарного циклу перетворюється на інструмент пізнання і розвитку студентів, вона також проникає у предмети негуманітарного циклу. Така інтеграція формує мовну та комунікативну компетенцію студентів, сприяє формуванню грамотної та соціально адекватної особистості. Це зумовлює зміни у ставленні до самої мови, перетворює учителя та учнів у партнерів, коли вони користуються рідною та чужою мовою як інструментом формулювання та задоволення своїх особистісних, навчальних та соціальних потреб [Терехова, с. 1462].

Викладач стає ключовою фігурою у розвитку особистості студента в ході професійної підготовки, він не тільки передає суму знань, але й передає, насамперед, студентові мотиваційно-ціннісне ставлення до знань, моделюючи позитивне ставлення студентів до них. Полімотивованість у вивченні іноземної мови дає змогу якісно змінити мотивацію шляхом самостійного вибору завдань та індивідуалізацію, при цьому підвищення мотиваційного рівня поєднується зі зміною характеру викладання мови в цілому, що зумовлює ціннісно-мотивовані погляди на світ. Зміна мотивації –

це зміна загальних ціннісних орієнтацій студентів, які розуміють як систему особистісно значущих цінностей майбутнього фахівця, яка регулює його ставлення до життя, до професійної діяльності та людей, дає змогу досягти високого рівня соціальної адаптації та високого рівня професіоналізму. Через те важливим складником професійної компетентності викладача іноземної мови є спрямованість на підвищення мотиваційного рівня і розвитку ціннісного ставлення до пізнання як джерела аксіологічного потенціалу майбутнього спеціаліста [Там само, с. 1462-1484].

Учитель іноземної мови, як і будь-який інший учитель, повинен постійно переосмислювати доцільність та ефективність тих методів навчання, що буде зумовлювати переорієнтацію професійної діяльності на нові педагогічні цінності. За умови стрімкого розвитку відкритих інформаційних мереж передача готових знань втрачає статус головного завдання навчального процесу, знижується вагомість і традиційної організації навчання, що потребує змін у якості підготовки учителя, необхідна зміна ціннісних орієнтацій для повної реалізації свого творчого потенціалу в умовах модернізації навчання. Таким чином, усвідомлення майбутньої професії як цінності, усвідомлення професійних цінностей, наявність лінгвопізнавальної мотивації, формування професійної зацікавленості повинні бути, на нашу думку, основними напрямками формування професійних ціннісних орієнтацій учителя іноземної мови.

Виклад основного матеріалу.

Висновок і перспектива подальшого дослідження.

Отже, формування професійних цінностей учителя іноземної мови буде визначатися як спільними рисами для педагога будь-якого фаху, так і специфікою саме його професійних компетенцій, зумовлених предметом викладання. Вважаємо, що диференційні ознаки, які вирізняють на

загальному тлі особливості професійно-ціннісних орієнтацій учителя іноземної мови формують такі чинники:

- особливість професійних ціннісних орієнтацій учителя іноземної мови обумовлюється викладанням ним мови, яка незалежно від етнічної належності та генеалогії є однією з найкоштовніших витворів людства як цивілізованої спільноти, відображенням ментальності носіїв, є феноменом ідентифікації та засобом творення культури;
- набір компетенцій учителя іноземної мови включає загальну філологічну компетенцію, що вимагає володіти теоретичними знаннями в галузі лінгвістики, теорії комунікації, літературознавства та культурології, уміти пристосовувати їх до навчальної діяльності, забезпечити розуміння учнями мови;
- діяльність учителя іноземної мови пов'язана із міжкультурною комунікацією; виконуючи професійні обов'язки, він не тільки передає знання про внутрішню структуру мови, а й нівелює ізоляцію від загальносвітового культурного простору, яке спричиняє незнання іноземних мов;
- аксіологічний підхід до вивчення іноземних мов розвиває здатність людини толерантно ставитись до представників інших культур та уважно ставитись до своєї власної культури;
- учитель іноземної мови має утримувати баланс між усвідомленням значущості іноземної мови та абсолютною цінністю мови рідної;
- вчителя іноземної мови вирізняє сформована іншомовна комунікативна компетенція, що утворює сукупність необхідних знань, умінь та навичок, необхідних для досягнення успіху у спілкуванні в середовищі іншомовної культури досконало володіти іноземною мовою, вміти навчати її інших;
- внаслідок вивчення іноземної мови відбувається не тільки оволодіння

прагматичними знаннями, навичками й уміннями, здійснюється всебічний розвиток особистості, а це в свою чергу формує цінності, властиві людям будь-якої національності, культури й релігії;

- іноземна мова проникає у предмети негуманітарного циклу і стає одним із інструментів всебічного розвитку студентів.

Література

1. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості / М.Й. Боришевський // Цінності освіти і виховання : [науково-методичний збірник] / [за заг. ред. О.В. Сухомлинської]. – Київ, 1997. – С. 21–25.
2. Бутківська Т.В. Проблема цінностей у соціалізації особистості / Т.В. Бутківська // Цінності освіти і виховання : [науково-методичний збірник] / [за заг. ред. О.В. Сухомлинської]. – Київ, 1997. – С. 27–31.
3. Варенко Т.К. Формування ціннісних орієнтацій молоді в процесі вивчення іноземної мови / Варенко Т.К. // Четвертий міжнародний науковий форум. Сучасна англістика: Традиції. Сьогодення. Перспективи. Тези доповідей / За ред. В.О. Самохіної. – Х. : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2011. – С. 20 – 22.
4. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): автореф. дис. доктора пед. наук 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – К., 2001 Інститут педагогіки і психології професійної освіти академії педагогічних наук України, 31 с.
5. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / Огнев'юк Віктор Олександрович – К.: Знання України, 2003. – 450с.

6. Скульський Р.П. Пріоритетні цінності у вихованні майбутніх учителів / Р.П. Скульський // Педагогіка і психологія 1997. – №1. – С.166 – 170.
7. Терехова Г.В. Изменение статуса преподавателя в современном вузе
Секция № 20 «Профессиональная компетентность преподавателя
лингвистических дисциплин»
http://conference.osu.ru/assets/files/conf_info/conf6/20.pdf
8. Ткачова Н.О. Роль та зміст освітніх цінностей в умовах трансформації українського суспільства.